

Mikor szakad el a cérna?

1956. október 6. Rajk László újratemetése

Kompetenciaterület:

Szociális, életviteli és környezeti kompetencia

12. évfolyam

Programcsomag:

Polgár a demokráciában

A modul szerzője: Szekszárdi Júlia

MODULLEÍRÁS

Ajánlott korosztály	17-18 évesek
Ajánlott időkeret	2 × 45 perc
A modul közvetlen célja	Rajk László és társai újratemetése példáján keresztül tudatosítani a tanulóknak, hogy a diktatúra során felgyülemelő feszültség egy határon túl robbanással fenyeget. A konkrét példa segítségével igazolni, hogy ugyanazon esemény megítélése mennyire eltérő lehet annak megfelelően, hogy ki, melyik nézőpontból látja.
A modul témái, tartalma	Témák: Társadalom – politika, állam, hatalom; konfliktus – szembefordulás a hatalommal; társadalmi nyilvánosság – propaganda, közvélemény Tartalom: A Rajk-per. Az 1949 és 1956. október 6-a közötti legfontosabb események. A koncepciók színjáték rendezőinek vallomásai. Harc Rajk és társai rehabilitálásáért. A gyászszertartás – Rajkék újratemetése. A temetés mint az 1956-os forradalom nyitánya.
Megelőző tapasztalat	A fordulat éve, koncepciók perék (Mindszenty és Rajk); Sztálin és Rákosi személyi kultusza; Sztálin halála
Ajánlott továbbhaladási irány	Az 1956-os forradalom; megtorlások; a Nagy Imre-per
A kompetenciafejlesztés fókuszai	A szociális kompetenciákhoz szükséges kognitív készségek: információk rendszerezése, problémaazonosítás, kritikai gondolkodás, nyitottság Társas kompetenciák: empátia, véleményalkotás, vitakészség
Kapcsolódási pontok	A NAT-hoz: Ember és társadalom Tantárgyakhoz: történelem; társadalomismeret Modulokhoz: A kékcédulás választások; A fordulat éve; A Rajk-per; Azok az ötvenes évek; 1956
Támogató rendszer	Kislexikonok a fogalmak magyarázatához: http://server2001.rev.hu/oha/oha_browse_lexicon.asp?page=2&search_str=&OK=OK&lang=h http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm Péter Gábor beadványa: http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/peter.htm Rákosi Mátyás: „A hidegháború nagy lánggal kezdett lobogni”. In: <i>Visszaemlékezések 1940–1956.</i> (1–2. köt.) Napvilág Kiadó. Budapest, 1997. 744–748, 751, 760–761, 768–771, 860–861. o. www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/rakosi.htm Szász Béla: <i>Minden kényszer nélkül.</i> Egy műper története. Európa Könyvkiadó, História. Budapest, 1989 Takács Tibor: <i>Tanú vagyok. Emlékek, élmények 1956-ból.</i> (Cikksorozat). Új Honvédségi Szemle, 2006-2007. http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegi_szemle/tanu_vagyok_3

Válogatás a korabeli sajtóból: www.szabadnet.hu Pető Andrea: <i>Rajk Júlia</i> . Balassi. Budapest, 2001 Pütkösti Árpád: <i>Rákosi mentében</i> . www.forrasfolyoirat.hu/0105/punkosti.html
--

Bevezető gondolatok

A Rajk László és mártírtársai újratemetéséről beszélni érdemben csak akkor lehet, ha a diákok pontosan tisztában vannak az előzményekkel. A Rajk-perrel foglalkozik egy másik modul is, ahol a sztálini koncepciós perek sajátosságain és Rajk László személyiségén van hangsúly. A jelenlegi modul első sorban arra fókuszál, hogy az aradi vértanúk ünnepére időzített újratemetés során már érezni lehetett a közelgő forradalom előszelét. Nagyon fontos, hogy a diákok megértsék, miért halmozódott fel a hét év során annyi feszültség az emberekben, hogy a temetésen már érzékelhető volt egy vihar előtti tömeghangulat.

Az aktuális hatalom képviselői és az évek során lebukott, bebörtönzött pártvezetők – többé-kevésbé valamennyien – sárosak voltak a Rajk-ügyben. Érdemes megfigyelni, utólag ki hogyan reagált erre. Elsőként az ÁVH vezetőjét Péter Gábort vonták felelősségre és zárták börtönbe. A párt számára írt, „szigorúan titkos” beadványából kiderül, hogy áldozatnak érzi magát, a felelősség a Rajk-perért Rákosit terheli, neki magának egy pillanatra sem ingott meg a párthoz való hűsége, és próbálta is jelezni a szovjet elvtársaknak, hogy per erőszakolt. (Péter Gáborról szólva érdemes felidézni A tanú Virág elvtársát, esetleg újra nézni a film utolsó jelenetét, ahol megtörtén panaszkodik a nép hálátlanságáról.) Péter Gábor valóban régi és sokat próbált harcosa volt a munkásmozgalomnak, ténylegesen sokat tett az „ügyért”, amiben hitt, és talán soha sem értette meg, hogy miért vált elvtársai szemében is bűnössé.

Farkas Mihály, aki mint honvédelmi miniszter Péter Gábornál is nagyobb és főleg tudatosabb szerepet játszott a koncepciós perben, védőbeszédet készített elő, amelynek a tervezete is csupán 33 év elmúltával: 1989-ben kerülhetett nyilvánosságra. Péter Gábor Rajkot irigyelte, nem bírta elviselni, hogy az értelmiségi belügyminiszter – vélekedése szerint – lenézi őt. Nem titkoltan féltékeny volt rá, és kapóra jött, hogy megtorolhatja az őt ért vélt és valódi sérelmeket. Farkas Mihály nála tudatosabban gyűlölködött, és gyűlölete kiterjedt azokra a magas rangú katonatisztekre is, akik lényegesen jobban képzetek voltak nála (ezért vált áldozattá többek között a ludovikás Pálffy György, akit Rajkkal együtt temettek újra). Tervezett beszédének szövege jellegzetes terméke annak a kommunista felfogásnak, hogy az önkritika – a pártgyónás –, akár a gyilkosságok alól is feloldoz. Farkas Mihály bűnei kitergetése után is azt hitte, ha Rákosi is képes lenne a katartikus önvallomásra, erősíthetné a párt és a saját tekintélyét. A másfélórás katarzist valószínűleg azért nem engedélyezték neki, hogy Rákosi se kényszerüljön rá. „Cifra láncreakció indulhatott volna el, ha nem fogják be a száját.” (Pütkösti Árpád: *Rákosi mentében*, i.m.)

Még izgalmasabb Rákosi Mátyás reakciója, aki egyszerűen nem hiszi el, hogy őt félre lehet állítani, és még 1956-ban is bagatellizálni próbálja a Rajk-peret. A néhány évvel későbbi véleményében áthárítja a felelősséget a már akkor halott Berijára és Péter Gáborra, akit tudatlannak és fejlődésképtelennek tart.

Rajk Júlia, akinek férjét csecsemő kisfiuk fürdetése közben tartóztatják le, és akit – teljesen ártatlanul, sőt a párt ügyéért végzett áldozatos munkája ellenére – öt évre gyermekétől és szabadságától is megfosztanak, elszántan küzd férje rehabilitálásáért, és el is éri, amit akar. A pártvezetés meg akarja gátolni, hogy az életben maradt vádlott társ (Szász Béla) szabadon beszélhessen halott elvtársai koporsójánál. Rajkné azonban nem tágít, a beszéd cenzúrázatlan formában hangzik el. Érdekes megfigyelni azt is, hogy a pártvezetők a temetésre mint valami mozgalmi eseményre próbáltak mozgósítani, az első tervek szerint belépő kellett volna ahhoz, hogy egyáltalán részt vehessen valaki, és előre meghatározták, hogy hány embernek kell jelen lennie. Tanulságos összevetni a Szabad Nép című politikai napilap propaganda szövegét, a hivatalos szónokok beszédét Szász Béla szavaival, illetve a szemtanúk (Takács Tibor, Gábor Miklós) leírásával.

Rajk László megítélése sokféle lehet. Az áldozattá válás hajlamossá tesz arra, hogy kritika nélkül idealizáljunk valakit. Rajk nagyon jelentős politikus és hitéhez, meggyőződéséhez hű, bátor és etikus ember volt. De mégis elgondolkodtatóak Révész Sándor 2006-ban róla írt sorai. A helyzet Kelet-Európára oly jellemző abszurditását talán Szalai Sándornak, a szintén bebörtönzött szociológusnak a temetésen elhangzott mondata jelzi a legszemléletesebben: „Szegény Laci, ha élne, de közénk lövetne!”. Rajk László korábban belügyminiszter volt, mégpedig kemény és határozott belügyminiszter, és az ővét megelőzően is léteztek már koncepciós perek....

A téma alkalmas arra, hogy a tanulók elgondolkodjanak azon, hogy az embereket nem lehet egyszerűen jókra és rosszakra osztani. Minél közelebb van hozzánk egy bizonyos történelmi kor, minél több olyan emberrel van lehetőségünk személyesen is beszélni, aki tanúja volt az eseményeknek, annál árnyaltabb képet tudunk kialakítani a valóságról. Az egészen szélsőséges eseteket leszámítva az egyes emberek megítélésénél sohasem szabad kategorikus, megfellebbezhetetlen ítéleteket hozni.

Módszertani ajánlás

Ennek foglalkozásnak az anyaga közvetlenül kapcsolódik a Koncepciós per – Rajk –per című modulhoz. Ott Bacsó Péter A tanú című filmje előzetes megnézését javasoltuk. A film tanulságai ennél a modulnál is mozgósíthatók, egyes részletek újra megnézethetők.

A foglalkozást megelőzően a tanulók feladatuk kapják az ötvenes évekről tanultak átismétlését. A ráhangoló szakasz ennek a felidézésével indul. A két órát rendelkezésre álló órát meg lehet közvetlenül egymás után is tartani, de elképzelhető a két más napon tartható tanórára bontás.. Az első esetben talán az érzelmi hatás nagyobb, a másodikban viszont lehetőség nyílik célzott gyűjtőmunkára a témával kapcsolatban.

A frontális megbeszéléseknél célszerű körben ülni, a csoportmunka mobil bútorzatot tesz szükségessé.

A képek kivetítéséhez, esetleges Power Point bemutatókhoz szükség lehet számítógépre (laptopra) és projektorra, ha erre nincs lehetőség, poszterek, esetleg portfólió is készíthetők. Filmrészletek bejátszásához videó- vagy DVD lejátszó kell.

A csoportok létrehozásához az A változatban javasoljuk először csoportfelelős kijelölését. Olyan felkészült diákokat bízunk meg a feladattal, akik képesek a csoport irányítására, a csoportot érintő helyi döntések demokratikus szabályok szerinti meghozatalára, a csoportszabályok érvényesítésére. A csoportfelelősök egyesével választanak maguknak csoporttagokat.

A tartalom feldolgozásának módja, a feldolgozás mélysége nagyban függ a tanulók érdeklődésétől, felkészültségétől, motiváltságától. A dramatikus megoldásra kész és képes tanulócsoporthoz a B változat megvalósítását javasoljuk. A C-változat A tanú című film részleteit használja.

Speciális javaslatok az értékeléssel kapcsolatban

Számon kérni, osztályozni a megtanult tényanyagot lehet. Ennek a modulon kívül, témazáró dolgozat vagy összefoglaló fejelet keretében van helye. A modulon belül a hangsúly a vélemények megfogalmazásán, az érveken alapuló vitán van. A foglalkozás végén a tanár kérjen visszajelzést a tanulóktól a saját csoportjuk munkájáról, és arról, hogy mennyire keltette fel a téma az érdeklődésüket, mennyire érzik aktuálisnak a felvetett kérdéseket. A tanár szóban értékelje a csoportok tevékenységét. A házi feladatként megírandó esszéfeladatra adható osztályzat.

A modul mellékletei

Tanári segédletek

P1 – Javasolt kérdések a Rajk-perről tanultak felidézéséhez

P2 – Kivetíthető képek (A 12/7. modul képei – külön mappában)

P3 – Ki kicsoda? – A Rajk-ügy főbb szereplői (Háttér-információk)

P4 – Kivetíthető képek az újratemetésről (külön mappában)

Tanulói segédletek

D1 – A Rajk-pertől az újratemetésig (1949-1956). Eseménytörténet. A mellékletből egy példányra van szükség, amit a felhasználás előtt csíkokra kell vágni.

D2– a-c –Vallomások. Háromféle szöveg. Mindegyik szöveggel 2-2 csoport dolgozik. A lapokat a csoporttagok számának megfelelő mennyiségben kell lemásolni.

D3 – Életrajzi kártyák. Mindegyik kártyával 2-2 csoport dolgozik. A lapokat a csoporttagok számának megfelelő mennyiségben kell lemásolni.

D4 – A koncepció színjáték rendezői. Háromféle csoportos feladatlap. Mindegyikből két példányra van szükség.

D5 – Harc a méltó újratemetésért. Három részből álló szöveg. Mindegyiket minden csoport számára sokszorosítani kell.

D6 – Ki hogy látta? Négyféle visszaemlékezés. A négyféle szövegből összesen annyi példányra van szükség, amennyi az osztály létszáma.